

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

BOLAGA XORIJIY TIL O'RGATISHNING IQTISODIY AHAMIYATI

Ergasheva Xilola Yunusxanovna

Impuls tibbiyot instituti o'qituvchisi

Avazbekova Fotima

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning xorijiy til mashg'ulotlarida chet tilini mukammal o'zlashtirishining kelajakda bola hayotida tilning iqtisodiy ahamiyati qanchalik va mashg'ulot jarayonida ularning yosh psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holatda iqtisodga oid terminlarni o'rgatish nazarda tutiladi.

Kalit so'zlar: intellekt, dialog, monolog, individual qobiliyatlar, raqamlar, magazin, shopping, nutqiy rivojlanish;

Tilga o'rgatish, nuqtani rivojlantirish nafaqat lingvistik sohada (bolaning til ko'nikmalarini – fonetika, leksika, grammatikani egallab olishi), balki bolalarning o'zaro hamda kattalar bilan muloqotini shakllantirish sohalarida ham ko'rib chiqilmoqda. Shundan kelib chiqqan holda, e'tiborga molik vazifa nafaqat nutq madaniyatini, balki muloqot madaniyatini ham shakllantirishdan iboratgina emas balki, uning hayotida tilning ahamiyati nechog'li ekanligini singdirish ham muhim masala bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi bola nutqini rivojlantirishning asosiy vazifasi bola tomonidan ikkinchi tilning har bir yosh bosqichi uchun belgilangan normalari va qoidalarini o'zlashtirilishi hamda uning kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirishdir. Biroq, bir xil yoshdagi bolalarning nutqiy darajasi bir-biridan mutlaqo farq qilishi mumkin. Shuning uchun maktabgacha yoshda bola nutqni o'stirish va shakllantirish (chet tilini egallash) o'z tabiatiga ko'ra ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. U aqliy rivojlanish bilan uzviy bog'langan, chunki insonning rivojlangan tafakkuri – bu nutqiy, til, so'z-mantiqiy tafakkurdir. Nutqiy rivojlanish, tilni egallash va aqlni, bilishni rivojlantirish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tafakkurni rivojlantirish uchun tilning qanchalik muhim ahamiyatga egaligidan dalolat beradi.

Bu masalada F.A.Soxin[2] alohida to'xtaladi. Nutqiy (til) va intellektual rivojlanishdagi o'zaro bog'liqlikni teskari yo'nalishda – intellektdan tilga qarab ham ko'rib chiqish zarur. Bunday yondashuvni shartli ravishda intellektning til (lingvistik) funksiyasini tahlil qilish, ya'ni intellekt, fikrlash faoliyatining tilni egallashdagi ahamiyatini aniqlash sifatida ham belgilash mumkinligini ta'kidlaydi.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Ayniqsa, nutqda bolaga hozirgi zamon iqtisodiy terminlarini o'rgatish, ya'ni mazmunli, mantiqiy, izchil nutqni shakllantirishda nutqiy va zamonaviy intellektual rivojlanish o'rtasidagi uzviy aloqa yanada aniqroq ko'rinadi. Biron-bir narsa miqdori va soni haqida tushunarli qilib so'zlab berish uchun hikoya ob'ektini (predmet, voqeani) aniq tasavvur qilish, tahlil qila olish, asosiy xususiyat va sifatlarni tanlab olish, predmet bilan hodisalar o'rtasida turli nisbatlarni (son-miqdor, chama) o'rnata olish lozim. Bundan tashqari, ushbu terminlarni ifodalash uchun eng maqbul so'zlarni tanlay olishni, oddiy va qo'shma gaplarni tuzishni bilish, alohida gaplar va fikrlarning bo'laklarini bog'lash uchun turli vositalardan foydalanish mumkin.

Xorijiy tilni to'laqonli egallash, til qobiliyatlarini rivojlantirish maktabgacha yoshdagi bola shaxsini va tilni to'laqonli shakllantirishning o'zagini tashkil etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda erishilgan asosiy natijalar tengdoshlar bilan muloqot asosiy o'rin egallaydigan kommunikativ kompetensiya sohasidagi chuqur o'zgarishlar bilan bog'liq. Bola katta yoshdagi odamdan ko'ra o'z tengdoshini afzal ko'ra boshlaydi. Birga o'ynayotgan o'rtog'iga qaratilgan nutq kattalar bilan bo'lgan nutqdagiga nisbatan mazmunliroq bo'lib boradi. Sherik bilan dialog muvofiqlashtirilgan predmetli va nutqiy harakatlar tusiga ega bo'ladi. Bola endi qo'shnisining e'tiborini o'ziga jalb qilishni biladi, uning o'zi o'rtoqlarining ishlari va fikrlari bilan qiziqadi. Masalan ikki tengqur bola bir-biri bilan o'z dunyosi o'z olami doirasida suhbatlashadi.[1]

-Muhammadali, seni nechta ko'ptoging bor?

-Menda 10 ta.

-Voy rostanmi?

-Menda esa atiga 2 ta

-Sen ingliz tilida sanashni bilasanmi?

-Ha ?

-Kel ko'ptoklaringni ingliz tilida sanaymiz, Muhammadali!

- Ok

-one,two,three.four,five,six,seven,eight,nine,ten..... [5]

Ko'rinib turibdiki, bolalar nutqining funksiyalari ko'p qirralidir. Bunda bola nutqdan atrofdegilar bilan muloqot o'rnatish, o'ziga, o'z ishlari va kechinmalariga e'tiborni jalb qilish, bir-birini tushunish, sherigining xulqiga, fikr va hissiyotlariga ta'sir qilish, o'z faoliyatini yo'lga qo'yish, o'zining va birga o'ynayotgan o'rtoqlarining harakatlarini muvofiqlashtirish uchun foydalanadi. Nutq atrofdegilar haqidagi bilimlarning muhim manbai, tabiat, narsalar va kishilar olami to'g'risidagi tasavvurlarni qayd etish vositasi, bilish faoliyatining vositasi bo'lib

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi bola uchun nutq ob'ektiv munosabatlarning alohida sohasi bo'lib, bola ularni so'zlar, tovushlar, qofiyalar, ma'nolar bilan o'ynash orqali anglab etadi.

-Oyijon o'yinchoqlar qayerda sotiladi?

-Magazinlarda, Marketlarda!?

-Oyijon osmonda yulduzlar qancha?

-Sanoqsiz o'g'lim.

-Oyijon yomg'ir bulutlardan yog'adimi?..... [5]

Bola o'zining amaliy, bilish va shaxsiy ehtiyojlarini qondirish uchun o'zida mavjud bo'lgan barcha vositalardan va noixtiyoriy vaziyatlarda fikr bildirishdan, nonutqiy vositalardan (imo-ishoralardan, mimika va harakat) va bevosita nutqning o'zidan foydalanadi. Nutqning barcha turlari va shakllari til shaxsining takrorlanmas individual portretini hosil qilgani holda o'zaro birgalikda mavjud bo'ladi.

Ma'lumki, dialogni rivojlantirish faqatgina nutqning muayyan kompozitsion shaklini o'zlashtirishdan iborat bo'lib qolmay, balki u bolaning ijtimoiy jihatdan rivojlanishi va uning shaxsi shakllanishining muhim tarkibiy qismi bo'lib ham hisoblanadi. Dialogik muloqot nafaqat xabar qilishga (intellektual mazmundagi xabarga) va o'z manfaatlariga yo'naltirilishni, balki sherigining mavqesisini, uning manfaatlari, istak-xohishlari va kayfiyatini ham hisobga olishni nazarda tutadi. Dialogda nutqiy harakatlarni muvofiqlashtirish to'g'ridan-to'g'ri sherigini tushuna olish, uning nuqtai-nazarini qabul qilishni bilishga ham bog'liqdir. Bunday tajribani bolalar o'zaro uyushgan faoliyatda (birgalikda yasash, rasm chizish, hikoya qilish, jamoaviy o'yinlar) orttiradilar.

Jamoaviy o'yin turlaridan "Sanog'ini top ...." o'yinini olsak, bu faoliyat orqali bolaning nutqi rivojlanishiga amaliy yordam beradi. Tengdoshlar bilan muloqotda bola nutqi mazmunlilik (muloqot vaziyatidan qat'iy nazar til vositalaridan foydalanish asosida mazmunning tushunarlilik) kasb etadi.[3]

Demak, Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning dialogik muloqoti jarayonida nutqning yangi shakli – monolog vujudga keladi va shakllanadi. U bolaning o'z fikrlari, hissiyotlari, atrofdagi olam haqidagi bilimlari bilan o'rtoqlashishni istashi tufayli vujudga keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Jo`raeva B.D. Maktabgacha ta'limni modernizatsiyalash muammolari va rivojlantirish istiqbollari. Xalq ta'limi j., 2008. 5-son. -114-119 b.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

2. R.M. Qodirova O'zbekiston bolalar bog'chalari va maktablarida bolalarga 5-6 yoshdan boshlab rus tilida dialogik nutqni o'rgatish. T., "O'qituvchi" 1993.-c.1
3. www. ziyonet.uz. G.Yo`ldosheva. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. Maruzalar matni. Qarshi, 2008.
4. Ergasheva X.Yu. Bolaga ikkinchi tilni o'rgatishning o'ziga xos xususiyati.
Namangan Davlat Universiteti Ilmiy Axborotnomasi 2019 yil 6-son
6. Ergasheva X.Y. Teaching second language to Very Young Learners // Pedagogical Sciences/colloquim-journal#13(24) ISSN 2520-6990, December, 2018. - Pages 18-20.
7. Ergasheva X.Y. Bolaga ikkinchi tilni o'rgatishning o'ziga xos xususiyati// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi.- №6.- Namangan, 2019. - B. 52-56. (13.00.00. №30)
8. Ergasheva X.Y. Ikkinchi tilni o'rgatishni samarali tashkil etishda hissiy muhitning ahamiyati// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi.- №4.- Namangan, 2020. - B. 449-453. (13.00.00. №30)
10. Ergasheva X.Yu. How to start teaching children second languages at home// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. -Namangan, 2020. Maxsus soh. - B. 407-410. (13.00.00. № 30)
11. Ergasheva X.Y. Communicative approach to second language teaching in preschool education // Horison: Journal of Humanity and Artificial Intelligence#13(24) ISSN 2835-3064. 2023, - Pages 499-502. (Global Impact Factor 9.7)